

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ДРУЖЕСТВА В НОВАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Мирослава Георгиева

ARCHAEOLOGICAL SOCIETIES IN THE RECENT HISTORY OF BULGARIA

Miroslava Georgieva

Abstract: *This text is dedicated to the archaeological societies in the recent history of Bulgaria. They appeared at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, and became widespread between the two world wars. The trustees of these organisations included the most educated and prominent representatives of the individual settlements, who, together with the honorary members (often eminent scholars, spearheaded the initiative to preserve the antiquities in their respective areas. The main objective of the societies was to search for and preserve antiquities in the individual settlements and to create interest in them among the population, which is their main activity. The means of achieving this aim were usually to undertake archaeological excavations and scientific excursions; to establish museums, as almost all societies have; to organise talks, exhibitions, etc.*

The archaeological societies that existed from the end of the 19th century to the first half of the 20th century turned out to be one of the main representatives of the civic initiative in the field of research, preservation, and promotion of cultural heritage in Bulgaria. The museum collections that most of the societies organised were fundamental for the future archaeological and historical museums in the country.

Keywords: *archaeological societies, antiquities, archaeological excavations, museums, cultural heritage.*

Първите археологически дружества в България се появяват в края на XIX и началото на XX век. Между двете световни войни те се разпространяват масово като граждански сдружения, които имат основна роля за изучаването и опазването на културното наследство. Първостепенно е тяхното значение за изграждането на музейната мрежа в България. Настоящата публикация има за цел да представи и анализира развитието и дейността на археологическите дружества в контекста на тяхната мисия на едни от най-важните обществени културни организации в новата история на България.

Данни за археологическите дружества се съдържат основно в техните устави и отчети, съхранявани в българските архиви и музеи. За някои от тях е налична и кореспонденция с други дружества, както и с висшестоящи органи, която дава повече информация за тяхната дейност.

Появата на най-ранните археологически дружества в България е пряко свързана с възникването на ядра от ценители на старините в някои градове у нас и създаването на музейни сбирки към читалища и училища още в края на XIX век. За повечето от тях няма съхранени документи и са с неустановен числен и поименен състав. Данни за съществуването им се намират в по-късни сведения и невинаги се отличават с точност. През първото десетилетие на XX век до Балканските войни археологически дружества се учредяват в редица градове у нас като София (1901), Сливен (1901), Варна (1901), Шумен (1902), Плевен (1903), Преслав (1906), Стара Загора (1907), Лом (1908), Видин (1910), Дупница (1911), Бургас (1912) и др. Тяхното учредяване е придружено с изготвяне на устав, който е утвърждаван от Министерството на народното просвещение [Москов, М. 1912, с. 3–4; Овчаров, Д. 1962, с. 69–71; Керемидчиев, Я. 1976, с. 212; Петров, П. 1993, с. 57–60; Кръстева, Ст. 2003, с. 253–254; Василев, С. 2004, с. 229–249; Недков, С. 2006, с. 106–128, 167; Денчев, С., С. Василева, 2010, с. 135–147; Беков, В., Г. Георгиева, 2012, с. 74–81; Геренска, А. 2018, с. 157].

В ръководствата и настоятелствата на тези организации влизат най-образованите и изтъкнатите представители на отделните селища. Това са учители, директори на училища, училищни инспектори, кметове, адвокати, лекари, банкери и т.н. Заедно с почетните членове, които рядко са изтъкнати учени, те застават начело на инициативата за опазване на старините в съответните райони [Керемидчиев, Я. 1976, с. 212–213; Василев, С. 2004, с. 229–234; Беков, В., Г. Георгиева, 2012, с. 74–80].

Великотърновското археологическо дружество, образувано през м. март 1879 г., е първото в България и едно от най-дейните в този ранен период. Съвсем естествено като основна задача то си поставя за цел проучването на средновековните паметници на Царевец и Трапезица. Уставът на Търновското археологическо дружество е утвърден едва през 1884 г., когато за негов председател е избран д-р Васил Берон, активен изследовател на историческото минало на града още от периода на Възраждането. По негова инициатива са започнати разкопки на хълма Трапезица. От 1905 до 1910 г. секретар на дружеството е Моско Москов, който го оглавява през 1910 г. Той организира Първата археологическа конференция в България, която се провежда във Велико Търново от 6 до 10 юни 1910 г. На нея Моско Москов изнася един от основните доклади „Положението на българските старини и мерки за запазването им“. Повод да се организира конференцията е стремежът на Министерството на народното просвещение да централизира дейността на археологическите дружества и

да насочи постъпването на археологическите находки в Народния музей в София. Взима се решение всички археологически дружества в страната да се обединят в един Съюз и да започнат да издават свой печатен орган. За такъв се приема да служи списанието на Софийското археологическо дружество, което излиза от 1910 г. под наименованието „Известия на Българското археологическо дружество“. Решава се да бъде свикан археологически събор в София. По време на конференцията се обсъждат оживено проектите на подготвяния Закон за старините [Кацаров, Г. 1910, с. 215; Недков, С. 2006, с. 108–110].

Предполага се, че Шуменското археологическо дружество също е основано през XIX век (1894/1895 г.), но то бързо залязва. Същинското начало на тази инициатива в града се свързва с името на Рафаил Попов, който извършва огледи и разкопки в околността на Мадара и Шуменското плато. Той се заема с подготовката за създаването на археологическо дружество в Шумен и на археологическа сбирка. Сдружението е учредено на 11 септември 1902 г., а уставът му е утвърден от Министерството на народното просвещение на 24 октомври същата година. Дружеството е наречено „Окръжно“ с оглед на широкия обхват на бъдещата му дейност – провеждане на огледи в региона, разкопки, събиране на старини и научна информация от най-разнообразно естество. В устава му е заложена идеята за самостоятелност, подобно на Варненското археологическо дружество, по инициатива на братята Карел и Херменгилд Шкорпил. Дружеството може да контактува на равноправни начала с държавни учреждения, с научни институти и всякакви организации. То е самостоятелно и не се намира в зависимост от друго дружество със същата цел. Тази постановка за самостоятелност е продиктувана от претенциите на Софийското дружество (основано през 1901 г. като Българско археологическо дружество) да превърне дружествата в провинцията в свои клонове. Музеят на Шуменското археологическо дружество е открит официално през 1904 г. вследствие от натрупания археологически материал от провежданите археологически разкопки в Мадара, Шуменското плато, Коджадерменската и Саламановската селищна могила и др. Разкопките продължават до 1909 г., след което са преустановени поради липса на средства. През 1911 г. Иван Моллов, който е подпредседател на Шуменското археологическо дружество по това време и уредник на музея, е делегиран за член-представител в Комисията за старините към Министерството на народното просвещение и Народния музей. Това от своя страна е показател за водещото място на Шуменското дружество през този период [вж. Василев, С. 2004, с. 233–247].

През 1905 г. в с. Хърсово, Разградско, е създадено първото селско археологическо дружество в страната със скромна археологическа сбирка. То успешно развива своята дейност до Междусъюзническата и Първата

световна война. Подобно дружество и сбирка се изграждат и в с. Бежано-во, Луковитско през 1912 г. [**Радонов, З.** 1977, с. 164].

Важно значение за местните проучватели имат упътванията, които се обнародват през този ранен период. Такова е например ръководството на Анастас Иширков „Упътване за изучаване на селищата в българските земи“, публикувано през 1906 г. В специален раздел са поместени въпросите за старините в селището и неговата околност, с указания за тяхното проучване. Археологическото дружество в София също издава „Упътване за събиране и пазене на старини“ през 1909 г., в което има практически насоки за тяхното документиране и съхраняване. Указания за начина, по който трябва да се описват издирените открития, правят и някои от останалите дружества [**Упътване**, 1909, с. 40–82; **Москов, М.** 1912, с. 4–7, 13–14; **Устав**, 1912, с. 6; **Недков, С.** 2006, с. 144–145; **Кръстева, Ст.** 2003, с. 254].

Често имената, които носят археологическите дружества са на древните селища, военните лагери, крепостите и т.н., които се намират на територията на съвременните селища или в близост до тях. Такива например са имената на дружествата в Бургас („Деултум“), Стара Загора („Августа Траяна“), Лом („Алмус“), Карнобат („Маркели“), Горна Джумая, дн. Благоевград („Скаптопара“) и др.

Основната цел, залегнала в уставите на тези организации, е да издирват, запазват и проучват старините в съответното селище и околията му и да събуждат интереса на населението към тях. Средствата за постигането на тази цел обикновено са предприемане на научни екскурзии и разкопки; уреждане на музей от намерените старини, каквито са създадени към почти всички дружества; популяризиране на старините чрез организиране на беседи, изложби, подготвяне на публикации и т.н. Предвижда се също така влизане в споразумение с властта за съдействие, събиране на „доброволни пожертвования“ и др. Всъщност тези сдружения се издържат предимно със свои постъпления – от членски внос, от лични дарения и от „други случайни приходи“ (както те посочват в отчетите си), и по-рядко чрез средства, отпускани от държавата и местните власти. За да се узаконят дружествата, както беше отбелязано, уставите им се изпращат за утвърждаване в София от Министерството на народното просвещение. В случай че прекратят дейността си те са длъжни да предадат находките от своите музеи на Народния музей в София [**Устав**, 1912; **Керемидчиев, Я.** 1976, с. 212–213; **Василев, С.** 2004, с. 235–236; **Устав**, 1922; **Устав**, 1924; **Устав**, 1927; **Устав**, 1928].

С приемането на Закона за старините от 1911 г. местните археологически дружества, наред с образуваните народни музеи и библиотеки, се превръщат в един от органите чрез които Министерството на народното просвещение упражнява „надзора и грижата“ за опазване на старините

в страната¹. Съгласно чл. 6 и 7 от този закон трима делегати, по избор от археологическите дружества, влизат в Комисията за старините, която от своя страна взима решения по всички принципни въпроси, които се отнасят до тяхното издирване, запазване и поддържане. Особено важно е, че в чл. 40 от закона е постановено правото на „културните дружества“ (наред с окръжните съвети, общините, училищата, духовните и военните учреждения) да образуват музеи при необходимите условия [**Държавен вестник**, бр. 37, 18 февр. 1911, с. 1–5].

На 11 май 1912 г. в София се провежда Първият археологически събор, на който се разискват основните организационни въпроси и дейността на дружествата в цялата страна. През същата година се учредява и Съюзът на археологическите дружества в България. В Устава изрично е записано, че „Съюзните дружества са напълно автономни в своята дейност“, на което те особено държат. За председател на Съюза е избран Карел Шкорпил, а за подпредседател Атанас Кожухаров, председател на археологическото дружество „Августа Траяна“ в Стара Загора [**Недков, С.** 2006, с. 124]².

Освен събирането на старини чрез обходи и дарения, характерно за дейността на разглежданите дружества е иниципирането и провеждането на археологически проучвания [вж. **Москов, М.** 1912, с. 7–9, 14, 16; **Василев, С.** 2004, с. 229–253]. Правенето на сондажи и разкопки от дружествата е регламентирано в Закона за старините от 1911 г., където в чл. 30 е отбелязано, че могат да се правят такива „само с разрешение на Министерството на народното просвещение“. В чл. 36 се пояснява, че Народният археологически музей контролира разкопките чрез свой пратеник или чрез местните музеи [**Държавен вестник**, бр. 37, 18 февр. 1911, с. 3–4]. Провеждането на археологически разкопки, както беше отбелязано, е застъпено и в самите устави на археологическите сдружения [**Устав**, 1912, с. 4 и др.].

За отговорното отношение на членовете на археологическите дружества към старините в началните десетилетия след Освобождението говорят свидетелствата за тяхното отрицателно отношение към иманярските интервенции. Така например археологическото дружество „Деултум“ в Бургас разпорежда чрез окръжния управител³ през април 1912 г.

¹ „Старини“ е едно от най-ранните понятия, в което влизат археологическите движими и недвижими културни ценности, като това определение е утвърдено и в правната система – в Закона за издирване на старини и за спомагане на научни и книжовни предприятия от 1890 г., в Закона за старините от 1911 г. и др.

² Има различни мнения относно годината на учредяването на Съюза на археологическите дружества [вж. **Василев, С.** 2004, с. 247].

³ В случая окръжният управител в Бургас Хр. Богоев е и председател на археологическото дружество.

да се провери и забрани разкопаването на крепостта Русокастро [**Керемидчиев, Я.** 1976, с. 214]. Показателно в това отношение е и писмото на председателя на археологическото дружество „Августа Траяна“ в Стара Загора Атанас Кожухаров от 10 юли 1912 г., адресирано до директора на Народния музей. Наред с информацията за направеното от иманярите и разкритите селища и църква, в него той апелира *„да се отмени заповедта за утвърждаването на устава им [на споменатото дружество на иманярите в Стара Загора „Подземно богатство“ – б.м.], защото не се съобразяват с постановленията на закона, а копаят произволно, без да имат разрешение, да им се отнеме устава, като им се възбрани да упражняват това занятие по силата на закона за старините“* [**Донева, В.** 2008, с. 85–87].

По време на войните (Балканските и Първата световна война) дейността на повечето от археологическите дружества замира и някои от тях престават да съществуват. През 20-те години на XX век се учредяват дружествата в Нова Загора (1921), Белоградчик (1921), Карнобат (1921), Русе (1922), Разград (1922), Пловдив (1923), Враца (1924), Ямбол (1925), Ловеч (1925), Лом (1925), Станимака (дн. гр. Асеновград) (1926), с. Мадара (1924) и др. През 1926 г. се възстановява и Съюзът на археологическите дружества в България. Решава се Управителният съвет на Съюза да се състои от Управителния съвет на Археологическия институт в София, като се прибавят пет души представители от археологическите дружества в провинцията. Съюзът свиква ежегодно свои конгреси (**ил. 1**), на които се отчитат резултатите от дейността на дружествата и местните музеи [**ЦДА**, ф. 177К, оп. 1, а.е. 669, л. 184; **Устав**, 1924; **Устав**, 1926; **Устав**, 1927; **IV Отчет**, 1927 (**ил. 4**); **Правилник**, 1928; **Керемидчиев, Я.** 1976, с. 214–215; **Радонов, З.** 1977, с. 157, 162–164; **Василев, С.** 2004, с. 236; **Недков, С.** 2006, с. 124].

Важно значение за работата на археологическите дружества има издаденото през 1922 г. от Рафаил Попов и Никола Мушмов „Ръководство за разкопки, събиране и запазване на старини и монети“. То обхваща отделните етапи от проучването на различни археологически обекти и артефакти и тяхното съхраняване [**Попов, Р., Н. Мушмов**, 1922].

Със своята активност се отличава Разградското археологическо дружество под ръководството на Анание Явашов, който е известен проучвател в региона. Негова е заслугата за създаването на малка археологическа сбирка още през 1877 г., а вероятно и дружество. Превръщането на сбирката в музей се свързва с учредяването на археологическото дружество през 1922 г. (**ил. 2**). Освен председател на дружеството, Явашов е уредник и на музея. Разградското дружество се радва на финансовата подкрепа на Министерството на народното просвещение в определени години. Членският му състав през 1924 г. е 142 души, а през 1926 г. – 188

(ил. 3 и 4). Дружеството има съвместни инициативи със сдружението „Българска старина“ [Устав, 1922; II Отчет, 1925; IV Отчет, 1927; Радонов, З. 1977, с. 162; Отчети, 2022].

Още в началото на 20-те години активизира дейността си Шуменското археологическо дружество след над осемгодишно прекъсване. Избрано е ново настоятелство с председател учителя Иван Моллов, който го оглавява до края на съществуването му (1949 г.). Неговата роля за развитието на дружеството в периода 1920–1949 г. е безспорна. Като председател Иван Моллов е привлечен за участие в разкопките на Мадара. Той е натоварен с уредбата на Шуменския музей и с надзора на старините в Плиска и Мадара. Моллов е секретар също на сформираното през 1924 г. сдружение „Българска старина“ – клон Шумен. Представител е на Шуменското археологическо дружество в Комисията за старините при Народния музей, а също и член на Българския археологически институт. През 1926 г. броят на дружествените членове вече е 112 души, плюс двама почетни членове (проф. Васил Златарски и Рафаил Попов) [Василев, С. 2006, с. 191–192, 200–201].

През 1923 г. възобновява своята дейност Дупнишкото археологическо дружество „Царичина“. Започва усилена кореспонденция с висшестоящи органи за предоставяне на сградата на бившата Куршумли джамия за музей, което би позволило и нейното съхраняване за поколенията. Инициативата е успешна и с Акт от 29 август 1924 г. сградата е предадена на дружеството, в изпълнение на Решение на XXI Обикновено народно събрание и Указ № 26 от 2 април 1924 г. През декември 1925 г. археологическото дружество „Царичина“, което е образувано като клон на Дупнишкото туристическо дружество „Рилски езера“ през 1911 г., прераства в самостоятелно. Усилията за ремонтирането и реставрирането на средновековната джамия за пълноценното ѝ превръщане в музей продължават години наред. Едва през 1928 г. се стига до разчистване и премахване на пристройките на джамията и ремонтиране на покрива. Залата обаче остава непригодна за експозиция. Събраните старини се съхраняват в отделна стая и шкаф, без възможност за експониране. През 30-те години музейната сбирка е пренесена в читалището и гимназията [Геренска, А. 2018, с. 158–161; Георгиева, М. 2023, с. 347, бел. 5].

На 23 януари 1924 г. към Мъжката гимназия „Цар Борис III“ е образувано археологическото дружество във Враца. То се ръководи от учителя по история и известния местен краевед Андрей Цветков. На него се дължи създаването музейна сбирка към гимназията. Цветков е приет за спомогателен член на Българския археологически институт. Заедно с Иван Велков и Рафаил Попов от Археологическия музей в София той проучва обектите в района, в които участват и местните ученици. Училищният музей бързо се разраства и скоро има няколко отдела – археологически,

нумизматичен, етнографски и др. В периода от 1929 до 1939 г. събирането на старини се ръководи от учителя Иван Ангелов. През 1940 г. музейната сбирка към гимназията е предадена на новосформирания археологически музей във Враца, който се помещава в читалище „Развитие“ [Райкински, И. 1992, с. 195; Недков, С. 2006, с. 205–206; Антова, М. 2024].

На 1 март 1925 г. археологическото дружество във Видин възобнова своята дейност под името „Бонония“. Дружеството във Видин и музеят развиват много активна дейност за опазването на старините в района. Под специален надзор са поставени крепостите в Белоградчик, Кула и „Баба Вида“ [Атанасова, Й., Н. Илиев, П. Никодимов, 1987, с. 202; Недков, С. 2006, с. 202].

В град Ямбол през 1925 г. са образувани две археологически дружества – ученическото дружество „Диана“ при тогавашното Смесено педагогическо училище и научното археологическо дружество „Диамполис“. Според чл. 21 от устава на сдружението „Диамполис“, ученическото дружество „Диана“ представлява негова секция. Освен събирането на случайни археологически находки и двете дружества предприемат научни екскурзии и разкопки в района. По-късно през 30-те години ученическото дружество „Диана“ съществува самостоятелно и притежава музейна сбирка, в която се съхраняват 560 експоната [Бакърджиев, Ст. 2020а; Бакърджиев, Ст. 2020б].

През 1925 г. към Смесеното педагогическо училище в гр. Ловеч е образувано историко-археологическото дружество „Васил Левски“. През учебната 1929 – 1930 г. дружеството наброява вече около 500 души. Под ръководството на Васил Миков неговите членове се включват в археологическото проучване на Деветашката пещера и други археологически обекти [Недков, С. 2006, с. 209–210].

В края на 20-те години (1929 г.) е образувано и археологическото дружество „Скаптопара“ в Горна Джумая (дн. Благоевград). То успява да поддържа собствена музейна сбирка към местното читалище „Съгласие“. Дружеството си поставя за цел *„да събира археологическите находки в околията, а ако е възможно и в окръга“*. Осъзнава се ролята на всяко читалище, към което би могло да се образува *„хранилище на редки находки“* и постепенното превръщане на тези *„хранилища“* в местни музеи. През 1930 г. дружеството извършва археологически разкопки на една от могилите в околностите на града (Голямата могила), но не е известно какво се случва с откритите материали [Пирин, 1929, с. 8; 1930, с. 7; Геров, Б. 1961, с. 307].

През този период е създадено и дружеството в Самоков, чиято дейност първоначално е свързана със събиране на произведения на изкуството, тъй като то и устроеният от него музей са създадени по иници-

атива на местните художници, продължители на възрожденската Самоковска зографска школа [Кръстева, Ст. 2003, с. 254–255].

Освен учредяването на нови дружества през този период, нараства броят на редовните членове на вече образуваните такива. Така например броят на членовете на дружеството „Августа Траяна“ в Стара Загора през 1907 г. е 20 души, а през 1923 г. той вече е 166 души. Старозагорското археологическо дружество е сред най-активните в страната. То е високо ценено от всички специалисти в столицата. За това говори и статията на Никола Мушмов за отчета на археологическото дружество в Стара Загора за периода 1922–1924 г., публикувана в Известията на Българския археологически институт. Археологическото дружество в Стара Загора е сред малкото, които получават финансова подкрепа от Министерството на народното просвещение и от Комисията за старините. За водещата роля на Старозагорското археологическо дружество говори и фактът, че през 1926 г. към него се обръщат с молба да получат устава му дружествата в Бургас, Карнобат, Пловдив, Хасково, Ямбол, Русе, Разград, Лом и др. [Отчет, 1925; Кръстева, Ст. 2003, с. 256; Недков, С. 2006, с. 194–195].

През този период възобновява дейността си археологическото дружество в Бургас, което прекратява своята активност още през 1912 г. В тази връзка през 1925 г. е потърсена помощта на Археологическия институт в София за организационно и методическо съдействие. На 25 октомври същата година в Бургас пристига Гаврил Кацаров като е избран Временен комитет с основна задача изготвяне на нов проектоустав на дружеството. За основа е използван изпратеният устав на Археологическия институт в София. Уставът на новообразуваното окръжно археологическо дружество „Дебелт“ е приет на 1 ноември 1925 г., а е утвърден на 6 февруари 1926 г. За начало на създаването на дружествения музей се смята датата 1 ноември 1925 г. За основа на музея служат няколко музейни сбирки – при Бургаската мъжка и девическа гимназия и при Окръжната училищна инспекция. В музея са събрани много археологически находки. На 16 ноември 1926 г. археологическото дружество в Бургас получава за първи път разрешение за археологически разкопки, като следват проучвания през 1930 и 1931 г. Дружеството и поддържаният от него музей на няколко пъти променят адреса си и използват различни сгради и помещения – Мъжката гимназия, вторият етаж на градската аптека, сградата на Окръжната постоянна комисия, прогимназията „Св. св. Кирил и Методий“⁴ [Керемидчиев, Я. 1976, с. 215–224; Кръстева, Ст. 2003, 1, с. 254; Класнаков, М., П. Кирова, И. Делева, С. Далакчиева. 2022, с. 12–13].

⁴ На 15 февруари 1946 г. музеят от дружествен става собственост на Бургаската градска община – Градски (общински) музей. На 1 януари 1953 г. на негова

През 1924 г. по инициатива на Варненското археологическо дружество, и по-специално на Карел Шкорпил, се създава Археологическото сдружение „Българска старина“. Основната му цел е разкриване, опазване и социализиране на старините в Североизточна България. Постоянният комитет се оглавява от почетния председател митрополит Симеон и действащия Карел Шкорпил. През 1924 г. сдружението публикува брошурата „В защита на българските старини“. В нея авторът ѝ Карел Шкорпил разяснява голямата стойност, която имат старините в района и призовава те да бъдат пазени. Наред с разкриването и научната публикация на археологическите паметници, една от най-големите заслуги на сдружението е организирането на народни събори, които показват на обществеността историческите паметници, популяризират за първи път с тържества следите от миналото в първите български столици Плиска и Преслав, както и в Мадара – култовия център на предхристиянска България. Сдружението „Българска старина“ има голяма заслуга държавата да отчужди земите в районите на Плиска, Преслав и Мадара и по този начин да осигури опазването на тези национални обекти [Недков, С. 2006, с. 202, 204–205; Дякова, П. 2019].

Световната икономическа криза в края на 20-те и началото на 30-те години на XX век затруднява живота на културните сдружения, включително и на археологическите дружества. Те са лишени от подкрепата на държавата и на местните власти [Керемидчиев, Я. 1976, с. 220]. Неблагоприятните условия не се отразяват върху дейността на всички дружества в страната. Така например Шуменското окръжно археологическо дружество, под ръководството на Иван Моллов, запазва членския си състав и дори го увеличава на 120 души през 1932 г. Годините 1933 и 1934 г. се определят като „върхови“ за дружеството. Повечето от членовете присъстват и в списъчните състави на сдружението „Българска старина“ [Василев, С. 2006, с. 194–196].

През 30-те години археологически дружества с музейни сбирки се образуват в селата Калково и Осенец, Разградско (1932), Каменово, Кубратско (1932), Водица, Садина и Дриново, Поповско (1934) [Радонов, З. 1977, 164].

През 1936 г. е създадено едно от най-дейните археологически дружества в Югозападна България – дружеството „Струма“ в Свети Врач (дн. гр. Сандански). Създаването на сдружението в един по-късен етап по всяка вероятност се дължи на изоставането на града, включително и в културно отношение. През 1912 г. Свети Врач е освободен от османска власт, а през 1929 г. става град. Сдружението е създадено със съдействието на

база е създаден Окръжен исторически музей – Бургас [Керемидчиев, Я. 1976, 223; Класнаков, М., П. Кирова, И. Делева, С. Далакчиева, 2022, с. 13–14].

Димитър Дечев, един от най-изтъкнатите учени в България в периода преди 1944 г. Той има основна роля както за неговото учредяване, така и за активната му дейност. От отчетите е видно, че само една година след учредяването си дружеството успява да създаде собствена музейна сбирка. Необходимостта от музей се обосновава с наличието на изключително много археологически паметници в района, чието значение за местната история и култура се оценява високо [Георгиева, М. 2023, с. 337–350]⁵.

През 30-те години на много места в страната се създават фондове за изграждане на музейни сгради към археологически дружества и читалища. След Втората световна война икономическата обстановка и огромната инфлация стопяват тези фондове [Недков, С. 2006, с. 236].

През 1939 г. се изготвя нов проектозакон за Закон за старините. В него се предвижда по подобие на стария закон върховният надзор върху всички старини (движими и недвижими) да се осъществява от Министерството на народното просвещение. Текстът е разширен и върху всички църковни ценности и музеи, които се намират под ведомството на Българската православна църква. За да се осъществи тази закрила в двугодишен срок Комисията за старините се натоварва да състави списък на всички движими и недвижими паметници, които са притежание на държавните и обществените учреждения. Предвижда се създаването на областни музеи, които ще събират откритите случайно или в резултат от разкопки находки, а също ще упражняват надзор върху недвижимите паметници в района им. Областните музеи няма да се създават наново. Това ще са музеите при читалищата и археологическите дружества, които ще получават държавна финансова подкрепа и щатни музейни работници. Проектозаконът поощрява и по-нататъшното съществуване на музеи при читалища, дружества (археологически и др.), манастири, църкви и пр. За съжаление, този законопроект не е приет [Недков, С. 2006, с. 167].

Промените, които настъпват в общественно-политическия живот на страната след 9 септември 1944 г., засягат дейността на културните организации и институции в България, между които са и археологическите дружества. Постепенно се засилва държавното начало. Както е известно след Втората световна война започва одържавяването на най-големите читалищни музеи, а от 1951 г. – на всички съществуващи музеи в България. По този начин държавата се налага като основен организатор на музейната дейност. Централизирани са и археологическите проучвания, като водещи стават Археологическият институт с музей към БАН и Коми-

⁵ Информация за дружеството се съдържа в НА на БАН, ф. 145К (Личен фонд „Дечев, Димитър Дечев“), оп. 1, а.е. 49; ДА – Благоевград, ф. 1072 (Личен фонд „Атанасов, Найдено Николов“), оп. 6, а.е. 73; ЦДА, ф. 177К (Министерство на народното просвещение), оп. 2, а.е. 825.

тетът за наука, изкуство и култура и неговите правоприменици (до 1945 г. Министерството на народното просвещение) [Недков, С. 1998, с. 169; Недков, С. 2006, с. 237; вж. и Гюрова, С. 1991, с. 151–179]. Активността на археологическите дружества затихва и доколкото съществува, тя е съсредоточена главно в популяризаторската дейност. Повечето от тези сдружения преустановяват своята дейност.

Археологическите дружества, съществуващи от края на XIX до първата половина на XX век, в действителност се оказват едни от основните представители на гражданската инициатива в сферата на издирването, опазването и популяризирането на културното наследство в България. Музейните сбирки, които повечето от дружествата организират, са основополагащи за бъдещите археологически и исторически музеи в страната. Важна част от съхраняваните в тях културни ценности, даващи информация за историята и културата на отделните райони, са открити именно от някогашните археологически дружества.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници и непериодичен печат/ Archival sources and Periodicals

ДА – Благоевград – Държавен архив – Благоевград, фонд 1072. [Darzhaven arhiv – Blagoevgrad, fond 1072.]

НА на БАН – Научен архив на Българската академия на науките, фонд 145К. [Nauchen arhiv na Balgarskata akademiya na naukite, fond 145K.]

ЦДА – Централен държавен архив, фонд 177К. [Tsentralen darzhaven arhiv, fond 177K.]

Държавен вестник, 1911. [Darzhaven vestnik, 1911.]

Пирин (списание), 1929, 1930. [Pirin, (spisanie), 1929, 1930.]

Публикации/ Publications

Атанасова, Й., Н. Илиев, П. Никодимов, 1987 – Йордана Атанасова, Невен Илиев, Пламен Никодимов. 75 години организирано музейно дело във Видинския край. – Известия на музеите в Северозападна България, 12, 1987. [Yordana Atanasova, Neven Iliev, Plamen Nikodimov. 75 godini organizirano muzeyno delo vav Vidinskiya kray. – Izvestia na muzeite v Severozapadna Balgaria, 12, 1987.]

Беков, В., Г. Георгиева, 2012 – Владимир Беков, Гергана Георгиева. Варненското археологическо дружество. – Архивен преглед, 2012, 2, 74–81. [Vladimir Bekov, Gergana Georgieva. Varnenskoto arheologicheskoto druzhestvo. – Arhiven pregled, 2012, 2, 74–81.]

Василев, С. 2004 – Страхил Василев. Шуменското окръжно археологическо дружество с окръжен дружествен археологически музей през периода 1902 – 1912 г. – Известия на Историческия музей – Шумен, XII, 2004, 229–253. [Strahil Vasilev. Shumenskoto okrazhno arheologicheskoto druzhestvo s okrazhen druzhestven

arheologicheski muzey prez perioda 1902 – 1912 g. – Izvestia na Istoricheskia muzey – Shumen, XII, 2004, 229–253.]

Василев, С. 2006 – Страхил Василев. Шуменското окръжно археологическо през периода 1912 г. – края на 40-те години на XX век. – Известия на Историческия музей – Шумен, XIII, 2006, 189–226. [Strahil Vasilev. Shumenskoto okrazhno arheologicheskoto prez perioda 1912 g. – kraya na 40-te godini na XX vek. – Izvestia na Istoricheskia muzey – Shumen, XIII, 2006, 189–226.]

II Отчет, 1925 – II Отчет на Разградското археологическо дружество за 1924 година. Разград: Археологическо дружество, 1925. [II Otchet na Razgradskoto arheologicheskoto druzhestvo za 1924 godina. Razgrad: Arheologicheskoto druzhestvo, 1925.]

Геренска, А. 2018 – Анелия Геренска. Дупнишкото археологическо дружество „Царичина“ – идеята за един неосъществен музей. – Известия на Историческия музей – Кюстендил, XIX, 2018, 157–166. [Aneliya Gerenska. Dupnishkoto arheologicheskoto druzhestvo „Tsarichina“ – ideyata za edin neosashtestven muzey. – Izvestia na Istoricheskia muzey – Kyustendil, XIX, 2018, 157–166.]

Георгиева, М. 2023 – Мирослава Георгиева. Археологическото дружество „Струма“ в Свети Врач – начало на музейното дело в града. – Известия на Историческия музей – Кюстендил, XXIII, 2023, 337–350. [Miroslava Georgieva. Arheologicheskoto druzhestvo „Struma“ v Sveti Vrach – nachalo na muzeyното дело v grada. – Izvestia na Istoricheskia muzey – Kyustendil, XXIII, 2023, 337–350.]

Геров, Б. 1961 – Борис Геров. Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. Част I. – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, 44, № 3, 1959 – 1960. София, 1961. [Boris Gerov. Prouchvania varhu zapadnotrakiyskite zemi prez rimsko vreme. Chast I. – Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“, Filosofski fakultet, 44, № 3, 1959 – 1960. Sofiya, 1961.]

Гюрова, С. 1991 – Свобода Гюрова. Музейното дело в България (1944 – 1945). – Известия на музеите в Северозападна България, 17, 1991, 151–179 [Svoboda Gyurova. Muzeynoto delo v Balgaria (1944 – 1945). – Izvestia na muzeite v Severozapadna Balgaria, 17, 1991, 151–179.]

Денчев, С., С. Василева. 2010 – Стоян Денчев, София Василева. Държавна политика за културно-историческото наследство на България 1878 – 2009. София: За буквите – О писменехъ, 2010. [Stoyan Denchev, Sofiya Vasileva. Darzhavna politika za kulturno-istoricheskoto nasledstvo na Balgaria 1878 – 2009. Sofia: Za bukвите – O pismenehy, 2010.]

Донева, В. 2008 – Ваня Донева. За археологията и иманярството. Из кореспонденцията на Археологическото дружество „Августа Траяна“ в Стара Загора (1912 г.). – В: По пътя на миналото (сборник научни статии по повод 65-годишнината на д-р Георги Китов). София: Арос, 2008, 85–87. [Vanya Doneva. Za arheologiyata i imanyarstvoto. Iz korespondentsiyata na Arheologicheskoto druzhestvo „Avgusta Trayana“ v Stara Zagora (1912 g.). – V: Po patya na minaloto (sbornik nauchni statii po povod 65-godishninata na d-r Georgi Kitov). Sofia: Aros, 2008, 85–87.]

Кацаров, Г. 1910 – Гаврил Кацаров. Археологическа конференция в Търново (Археологически вести). – Известия на Българското археологическо дружество,

I, 1910, 15 [Gavril Katsarov. Arheologicheska konferentsia v Tarnovo (Arheologicheski vesti). – Izvestia na Balgarskoto arheologicheskoto druzhestvo I, 1910, 15].

Керемидчиев, Я. 1976 – Янко Керемидчиев. Към историята на археологическото дружество „Дебелт“ в Бургас. – Известия на музеите от Югоизточна България, I, 1976, 209–231. [Yanko Keremidchiev. Kam istoriata na arheologicheskoto druzhestvo „Debelt“ v Burgas. – Izvestiya na muzeite ot Yugoiztochna Balgaria, I, 1976, 209–231.]

Класнаков, М., П. Кирова, И. Делева, С. Далакчиева. 2022 – Мирослав Класнаков, Пламена Кирова, Иванка Делева, Светла Далакчиева. От археологическо дружество „Деултум“ до Регионален исторически музей Бургас. – Известия на Бургаския музей, VIII, част I, 2022, 11–37. [Miroslav Klasnakov, Plamena Kirova, Ivanka Deleva, Svetla Dalakchieva. Ot arheologicheskoto druzhestvo „Deultum“ do Regionalen istoricheski muzey Burgas. – [Izvestiya na Burgaskiya muzey, VIII, chast I, 2022, 11–37.]

Кръстева, Ст. 2003 – Стефанка Кръстева. Студии по музеология. Книга първа. Тотем, тезауруси, кунсткамери, виртуални пространства. София: ФДК, 2003. [Stefanka Krasteva. Studii po muzeologiya. Kniga parva. Totemi, tezaursi, kunstkameri, virtualni prostranstva. Sofia: FDK, 2003.]

Москов, М. 1912 – Моско Москов. Историята на Археологическото дружество в Търново. В. Търново: Археологическо дружество – В. Търново, 1912. [Mosko Moskov. Istoriata na Arheologicheskoto druzhestvo v Tarnovo. V. Tarnovo: Arheologicheskoto druzhestvo – V. Tarnovo, 1912.]

Недков, С. 1998 – Симеон Недков. Музеи и музеология. София: Лик, 1998. [Simeon Nedkov. Muzei i muzeologia. Sofia: Lik, 1998.]

Недков, С. 2006 – Симеон Недков. История на музейното дело в България. София: Агенция Европрес, 2006. [Simeon Nedkov. Istoria na muzeyното дело v Balgaria. Sofia: Agentsia Evropres, 2006.]

Овчаров, Д. 1962 – Димитър Овчаров. Към историята на първото археологическо дружество в България. – Археология, 1962, 3, 69–71 [Dimitar Ovcharov. Kam istoriyata na parvoto arheologicheskoto druzhestvo v Balgaria. – Arheologia, 1962, 3, 69–71.]

Отчет, 1925 – Отчет на археологическото дружество „Августа Траяна“ в Стара Загора за изтеклите 1922 – 1924 г. Стара Загора: Светлина, 1925. [Otchet na arheologicheskoto druzhestvo „Avgusta Trayana“ v Stara Zagora za izteklite 1922 – 1924 g. Stara Zagora: Svetlina, 1925.]

Отчети, 2022 – Отчети на Разградското археологическо дружество I–X. 1922–1923 – 1933–1934 години. Фототипно издание. Разград: Полиграф, 2022. [Otcheti na Razgradskoto arheologicheskoto druzhestvo I–X. 1922–1923 – 1933–1934 godini. Fototipno izdanie. Razgrad: Poligraf, 2022.]

Петров, П. 1993 – Петър Петров. Образование на българското археологическо дружество в София. – Археология, 1993, 3, 57–60. [Petar Petrov. Obrazuvane na balgarskoto arheologicheskoto druzhestvo v Sofia. – Arheologia, 1993, 3, 57–60.]

Попов, Р., Н. Мушмов. 1922 – Рафаил Попов, Никола Мушмов. Ръководство за разкопки, събиране и запазване на старини и монети. София: Български археологически институт, 1922. [Rafail Popov, Nikola Mushmov. Rakovodstvo

za razkopki, sabirane i zapazvane na starini i moneti. Sofia: Balgarski arheologicheski institut, 1922.]

Правилник, 1928 – Правилник за вътрешния ред на Съюза на археологическите дружества в България. София: Съюз на археол. д-ва в България, 1928. [Pravilnik za vatrešniya red na Sayuza na arheologicheskite družhestva v Balgariya. Sofia: Sayuz na arheol. d-va v Balgaria, 1928.]

Радонов, З. 1977 – Здравко Радонов. За възникването на българските училищни, читалищни и дружествени музеи и музейнибирки в миналото (1878 – 1944). – Известия на Българското историческо дружество, XXXI, 1977, 153–167. [Zdravko Radonov. Za vaznikvaneto na balgarskite uchilishtni, chitalishtni i družhestveni muzei i muzeyni sbirki v minaloto (1878 – 1944). – Izvestia na Balgarskoto istoricheskoto družhestvo, XXXI, 1977, 153–167.]

Упътване, 1909 – Упътване за събиране и пазене на старини. София: Археологическо дружество, 1909. [Upatvane za sabirane i pazene na starini. Sofia: Arheologicheskoto družhestvo, 1909.]

Устав, 1912 – Устав на Бургаското археологическо дружество „DEULTUM“. Бургас: Бургаско археологическо дружество Deultum, 1912. [Ustav na Burgaskoto arheologicheskoto družhestvo „DEULTUM“. Burgas: Burgasko arheologicheskoto družhestvo Deultum, 1912.]

Устав, 1924 – Устав на Пловдивското археологическо дружество. Пловдив: Археологическо дружество, 1924. [Ustav na Plovdivskoto arheologicheskoto družhestvo. Plovdiv: Arheologicheskoto družhestvo, 1924.]

Устав, 1922 – Устав на Разградското археологическо дружество. Разград, 1922. [Ustav na Razgradskoto arheologicheskoto družhestvo. Razgrad, 1922.]

Устав, 1926 – Устав на Съюза на археологическите дружества в България. София: Съюз на археологическите дружества в България, 1926. [Ustav na Sayuza na arheologicheskite družhestva v Balgaria. Sofia: Sayuz na arheologicheskite družhestva v Balgaria, 1926.]

Устав, 1927 – Устав на Археологическото дружество „Сварог“ в гр. Станимака. Станимака: Археологическо дружество Сварог, 1927. [Ustav na Arheologicheskoto družhestvo „Svarog“ v gr. Stanimaka. Stanimaka: Arheologicheskoto družhestvo „Svarog“, 1927.]

Устав, 1928 – Устав на Дупнишкото археологическо дружество „Царичина“. Дупница: Археологическо дружество Царичина, 1928. [Ustav na Dupnishkoto arheologicheskoto družhestvo „Tsarichina“. Dupnitsa: Arheologicheskoto družhestvo Tsarichina, 1928.]

IV Отчет, 1927 – IV Отчет на Разградското археологическо дружество за 1926 година. Разград: Археологическо дружество, 1927. [IV Otchet na Razgradskoto arheologicheskoto družhestvo za 1926 godina. Razgrad: Arheologicheskoto družhestvo, 1927.]

Интернет базирани източници/ Internet Sources

Антова, М. 2024 – Мая Антова. Археологическото дружество във Врачанската мъжка гимназия „Цар Борис III“. [Maya Antova. Arheologicheskoto družhestvo vav Vrachanskata mazhka gimnaziya „Tsar Boris III“.] – <https://www.vratsamuseum>.

com/articles/new_history/Археологическото_дружество_във_Врачанската_мъжка_гимназия.pdf (достъпен: август 2024).

Бакърджиев, Ст. 2020а – Стефан Бакърджиев. 95 години от създаването на ямболските археологически дружества. Част I [Stefan Bakardzhiev. 95 godini ot sazdavaneto na yambolskite arheologicheski druzhestva. Chast I]. – <https://yambolmuseum.eu/95> (достъпен: юли 2024).

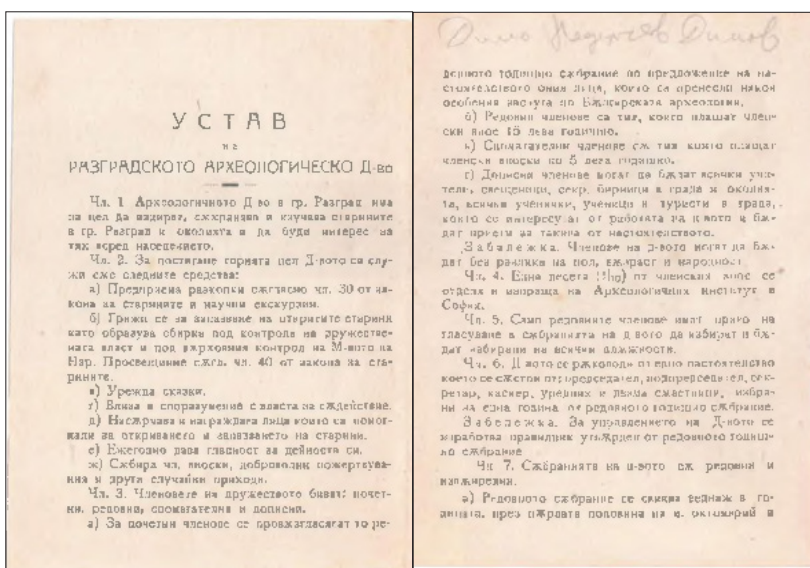
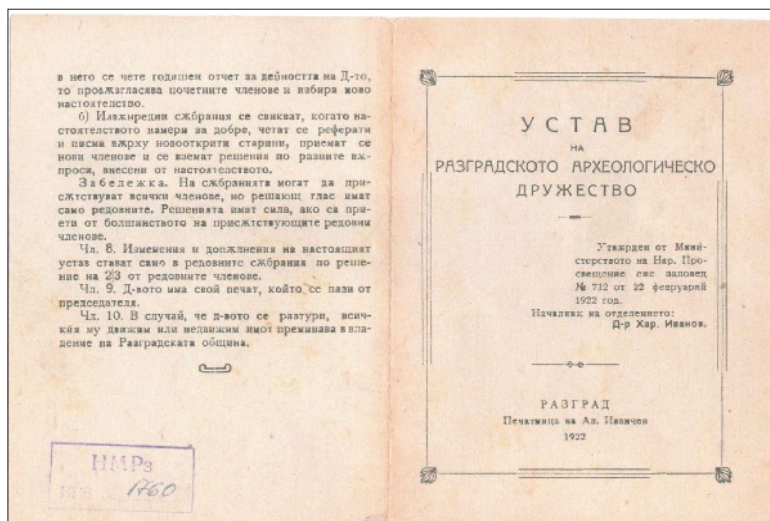
Бакърджиев, Ст. 2020б – Стефан Бакърджиев. 95 години от създаването на ямболските археологически дружества. Част II. [Stefan Bakardzhiev. 95 godini ot sazdavaneto na yambolskite arheologicheski druzhestva. Chast II.] – <https://yambolmuseum.eu/95-години-от-създаването-на-ямболските-а/> (достъпен: юли 2024).

Дякова, П. 2019 – Павлинка Дякова. Учредяване на дружество „Българска старина“. – В: Интердисциплинарен подход към историята в националната историческа конференция Варна. „България в световната история и цивилизации – дух и култура“, 2019. [Pavlinka Dyakova. Uchredyavane na druzhestvo „Balgarska starina“. – V: Interdistsiplinen podhod kam istoriyata v natsionalnata istoricheska konferentsiya Varna. „Balgariya v svetovната istoriya i tsivilizatsii – duh i kultura“, 2019.] – <https://www.istor-konf-varna.com/%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8-2019/>

ПРИЛОЖЕНИЯ

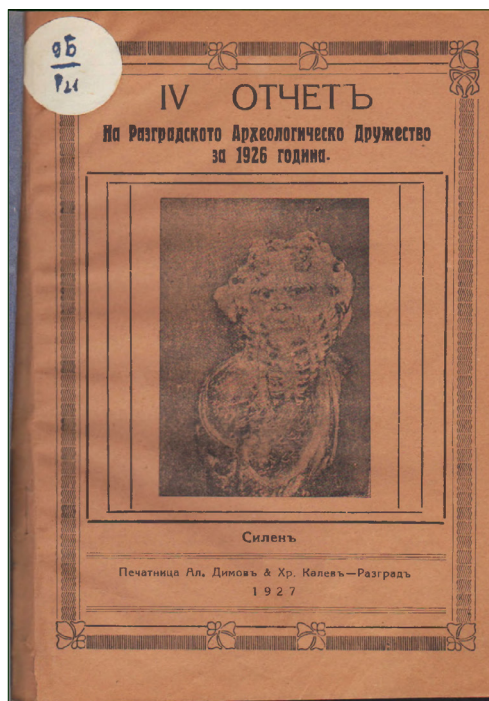
Илюстрация 1. Временна изложба по повод IV конгрес на Съюза на археологическите дружества в България, Пловдив, 1929 г. (Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив)

Илюстрация 2. Устав на Разградското археологическо дружество. 1922 г.
(Регионален исторически музей – Разград)

Илюстрация 3. Втори отчет на Разградското археологическо дружество за 1924 г. Титулна страница и състав на настоятелството (Регионален исторически музей – Разград)

Илюстрация 4. Четвърти отчет на Разградското археологическо дружество за 1926 г. Титулна страница и поименен списък на членовете на дружеството (Регионален исторически музей – Разград)

СПИСКЪНЪ

на редовните, спонсорираните и доп-ни членове на Разградското Археологическо Дружество през 1926 год.

№	Име и презиме	№	Име и презиме
1	Ан. Ив. Язашовъ	45	Фер. Багданъ Горчановъ
2	Ир. Велчевъ	46	Свещ. Никола Станевъ
3	В. Димовъ	47	х. Калпо Дочевъ
4	Ца. Беленски	48	Алек. Минчевъ
5	П. Бялладжия	49	Вас. Н. Ивановъ
6	Паню Микановъ	50	Димитъръ Костовъ
7	Венко Добревъ	51	Иванъ Казаналиевъ
8	Иванъ Даскаловъ	52	Димитъръ Бичаровъ
9	Стефанъ Геневъ	53	Димитъръ Ив. Поповъ
10	Михаилъ Михайловъ	54	Иванъ Българовъ
11	Иванъ Мар. Болджиевъ	55	Петъръ Г. Киряновъ
12	Д-ръ Киро Димитровъ	56	Иосифъ Геричъ
13	Клио Камбосевъ	57	Пантелей Златаровъ
14	Юрданъ Генджиевъ	58	Коло Мариновъ
15	Георги Н. Пещевъ	59	Руси Радковъ
16	Борисъ Геранлиевъ	60	Георги Ченковъ
17	Коста Ивановъ	61	Петъръ Арнаудовъ
18	Митю Семовъ	62	Саво Поповъ
19	Ангелъ Боневъ Болджиевъ	63	Кръсто Тотевъ
20	Абдула Мизиневъ	64	Василъ Ахидаровъ
21	Иванъ Драгичевъ	65	Д-ръ Георги Торлаковъ
22	Израилъ Б. Яковъ	66	Д-ръ Борисъ Николовъ
23	Перецъ С. Левъ	67	Петъръ Златевъ
24	Николай Джиповъ	68	Григоръ Ракджиевъ
25	Паню Ст. Паницевъ	69	Варбанъ Колевъ
26	х. Атопъ Киркориевъ	70	Димитъръ Ионковъ
27	Смелятъ Ангелиевъ	71	Димитъръ Цанковъ
28	Иванъ Юр. Христовъ	72	Недѣлко Давковъ
29	Тодоръ Пантилевъ	73	Славчо Манчевъ
30	Николай Минчевъ Абджиевъ	74	Кантарджиевъ (Аптекаръ)
31	Ахмехъ М. Кушукъ	75	Георги Белчевъ
32	Мехмедъ Халеджиевъ	76	Тодоръ В. Бочевъ
33	Николай Г. Николовъ	77	Димитъръ Драндалиевъ
34	Юрданъ Мариневъ	78	Георги Ст. Митевъ
35	Иванъ Николовъ	79	Иванъ Тодаровъ
36	Катеринъ Петровъ	80	Райко Минчевъ
37	Георги Ивановъ	81	Димитъръ Хасировъ
38	х. Вайино Киряковъ	82	Иванъ Тр. Халчевъ
39	Петъръ Кара Димитровъ	83	Пр. Пеневъ
40	Стефанъ Георгиевъ Казандж	84	Захаръ Поповъ
41	Николай П. Давковъ	85	Тодоръ Поповъ
42	Крсту Ив. Бранковановъ	86	Цоню Камбуровъ
43	Рено Кирчевъ	87	Александъръ Иванчевъ
44	Велчико Г. Канарова	88	Иванъ Махмудовъ

№	Име и презиме	№	Име и презиме
89	Иванъ Димитровъ	139	Петъръ Антоновъ
90	Христо Добревъ	140	Дачко Поповъ
91	Тодоръ Христовъ	141	Илия Петровъ
92	Данаилъ Д. Дачевъ	142	Иванъ Статевъ
93	Димитъръ П. Стефановъ	143	П. Павловъ
94	Антонъ Бончевъ	144	Петко Дачевъ
95	Д-ръ Георги Анастасовъ	145	Георги Камаровъ
96	Борисъ К. Станевъ	146	Иванъ Поповъ
97	Хр. Салунджиевъ	147	Петъръ Георгиевъ
98	Боянъ Вълзеловъ	148	Стефанъ Славовъ
99	Иванъ Медеровъ	149	Ангелъ Малчевъ
100	Петъръ Захаревъ	150	Георги Стаматовъ
101	Тр. Родовъ	151	Максимъ Стояновъ
102	Цаню К. Абджиевъ	152	Руси Поповъ
103	Борисъ Мар. Болджиевъ	153	Иванъ Аврамова
104	Никола Вълзеловъ	154	Иванъ Ковачевъ
105	Дим. Градчаровъ	155	Спири Василевъ
106	Ханди Османовъ	156	Добри Велчевъ
107	Хер. Юрдановъ	157	Д-ръ Георги Ялановъ
108	Лазаръ Ив. Куюнджиевъ	158	Иванъ Петровъ
109	Коста Д. Поповъ	159	Стефанъ Рс. Явашевъ
110	Иванъ Шарковъ	160	Александъръ Минчевъ
111	Св. Или Б. Чоревъ	161	Мою Н. Молевъ
112	Голоръ Луковъ	162	Цаню Р. Цанковъ
113	Стойнъ Радковъ	163	Клино Минчевъ
114	Д-ръ Димитъръ Пенчевъ	164	Коста Симеонъ
115	Ефелиния Бабанева	165	Д-ръ Вера Шопова
116	Петъръ узунъ	166	Стефанъ Дончевъ
117	Иванъ Явашовъ	167	Евстати Сумпуровъ
118	Слави Брашаровъ	168	Петъръ Минковъ
119	Дачко Чобановъ	169	Петъръ Комухаровъ аптек
120	Юрданъ Трифоновъ	170	Д-ръ Ст. Шеревъ
121	Д-ръ Н. Ангеловъ	171	Иж. Ан. Чобановъ
122	Анастасъ Изворовъ	172	Иж. Ан. Пентиевъ
123	Качко Кърджалиевъ	173	Георги Петковъ—агрономъ
124	Наню Поповъ	174	Георги Казаналиевъ
125	Иванъ Николовъ	175	Петко Сим. Поповъ
126	Атанасъ Бозаджиевъ	176	Анастасъ Димитровъ
127	Ташко Христовъ	177	Евдуръ Атопянъ
128	Никола П. Тореколъ	178	Спири Марковъ
129	Мухаремъ Фендасъ	179	Крунъ Деневъ
130	Орешко Поповъ	180	Киро Димитровъ
131	Д-ръ Н. Н. Г. Недялкавъ	181	Георги Ив. Българовъ
132	Любенъ Вълзеловъ	182	Ангелъ Боневъ
133	Добри Златевъ	183	Д-ръ Георги Пенчевъ
134	Димитъръ Цанковъ	184	Кирилъ Чомаковъ
135	Данаилъ П. Драгичевъ	185	Иванъ Гин. Върбановъ
136	Паню Чобановъ	186	Асѣвъ Попъ Кировъ
137	Андрѣ Ангеловъ	187	Цаню Р. Цанковъ
138	Димитъръ Ив. Николовъ	188	Д-ръ Дим. Пенчевъ

Умрели членове Д-ръ Вл. Маневъ, Д-ръ Н. Башевъ, Йорданъ Савовъ.